

Науково-теоретичне обґрунтування процесу дослідження дистанційного навчання у ЗВО

Мирослав Криштанович¹

Опубліковано	Секція	УДК
14.08.2023	Освіта/Педагогіка	37.017.43:001.895

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8252004>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Кардинальні зміни, зумовлені динамічністю економічних і соціокультурних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві зумовлюють еволюцію освітніх технологій, сприяють активному впровадженню дистанційної освіти як одного з напрямків реформування й стратегічного розвитку освітньої системи України.

Аналіз науково-педагогічної літератури останніх років підтверджує актуальність дистанційного навчання у закладах вищої освіти. Саме з погляду на перспективи розвитку держави та забезпечення її конкурентоздатності на ринку освітніх послуг, дистанційна освіта набуває все більшого впровадження в освітній процес.

Актуальність дистанційного навчання проявляється у можливості упровадження новітніх педагогічних, психологічних і методологічних розробок, в основу яких покладено використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, що дозволяють навчатись на відстані безпосередньо, забезпечуючи особистий контакт між викладачем і студентом.

Ключові слова: студент, викладач, заклад вищої освіти, дистанційне навчання, інноваційні технології, методи і форми дистанційного навчання.

Annotation. Radical changes caused by the dynamism of economic and socio-cultural processes taking place in modern society lead to the evolution of educational technologies, contribute to the active implementation of distance education as one of the directions of reform and strategic development of the educational system of Ukraine.

Analysis of the scientific and pedagogical literature of recent years confirms the relevance of distance learning in higher education institutions. It is from the point of view of the prospects of the state's development and ensuring its competitiveness in the market of educational services that distance education is increasingly being implemented in the educational process.

The relevance of distance learning is manifested in the possibility of introducing the latest pedagogical, psychological and methodological developments, which are based on the use of modern information and telecommunication technologies, which allow learning at a distance directly, ensuring personal contact between the teacher and the student.

¹ доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Інститут права, психології та інноваційної освіти, Національний університет "Львівська політехніка", <https://orcid.org/0000-0003-1750-6385>

Thus, the analysis of scientific and scientific-methodological literature shows that the processes taking place in the national and global educational space require a new look at traditional approaches to the practice of distance learning. Most of the works emphasize the independence and autonomy, independence, responsibility and ability of the student to self-regulate, and also confirm that distance learning is fundamentally different from other forms of learning.

It is the modern technologies of distance learning that make it possible to connect the teacher and students together in the learning process and provide them with the opportunity to obtain a higher education and a diploma of the state standard with the help of a personal computer through the worldwide Internet.

Keywords: student, teacher, institution of higher education, distance learning, innovative technologies, methods and forms of distance learning.

Вступ

Питанням впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладів вищої освіти приділили вітчизняні та зарубіжні науковці. Особливостям організації дистанційного навчання та його впровадженням окреслено в публікації О. Тарасова, Ю. Дьячкова, П. Сагайди, О. Борзенко [1]; Н. Жевакіна [2]; С. Іванов [3] та ін. В ній автори, на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду, провели аналіз умов ефективного застосування систем дистанційного навчання, виділили їхні переваги та недоліки, розглянули перспективи застосування дистанційного навчання та запропонували основні напрямки реалізації проектів дистанційного навчання та підвищення його якості у закладах вищої освіти. Сучасні технології освіти, проблеми створення і розвитку дистанційного навчання в Україні, а також затребуваності дистанційних методів освіти, розвитку і впровадження дистанційних способів навчання були розглянуті у роботах А. Анисимова, Ю. Бекеша [4]; М. Мазура [5]; Н. Соболевої та О. Федько [6]. Метою є наукове-теоретичне обґрунтування процесу дослідження дистанційного навчання у закладах вищої освіти України.

Результати

Теоретичним і практичним аспектам застосування технологій дистанційного навчання для організації ефективного освітнього процесу у вищій школі присвятили свої роботи В. Воловник і В. Надточій [6, с. 55–61]. Взаємозв'язок і взаємозалежність понятійно-категоріальних одиниць «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання» був проаналізований в роботах В. Лукіна, А. Каленського і В. Вишнякова [7].

Значну увагу питанням програмування і перспективам розвитку системи дистанційного навчання приділили Н. Андрющенко [8]; В. Кухаренко [9]; П. Стефаненко [10] і В. Швець [11]. Огляд систем дистанційного навчання популярних ЗВО України був проведений в дослідженнях Л. Матієшина, Ю. Серова [12]. Автори проаналізували проблему використання дистанційних форм навчання провідними ЗВО України, визначили основні елементи, переваги та недоліки дистанційної освіти, а також охарактеризували можливість доступу та відкритість сайтів віртуального навчання в українських ЗВО.

Серед численних досліджень, у яких під різними аспектами протягом останніх років досліджувалися названі проблеми, слід відзначити ті основні, які мали насамперед інноваційний, узагальнюючий та систематизуючий характер. Це зокрема дослідження таких авторів як: В. Биков [13]. Л. Васильченко, В. Шевченко [14], В. Гриценко, С. Кудрявцева, В. Колос, Є. Варенич [15]; А. Гуржій, С. Довгий, О. Копейка, С. Поленок, В. Самсонов, О. Стрижак [16]; В. Кухаренко, О. Рибалко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко [17] та Б. Шуневич [18].

Одним з перших навчальних посібників з організації дистанційного навчання була робота групи науковців під керівництвом В. Кухаренка у межах проблемної лабораторії дистанційного навчання Національного технічного університету «ХПІ» [9]. У цьому навчальному посібнику були вперше сформульовані означення понять дистанційного навчання та детально розкритий їх зміст. Значна увага була приділена психолого-педагогічним особливостям дистанційного навчання, висвітленню технології створення та використання дистанційних курсів, важливе значення мало обґрунтування загальних умов використання дистанційних курсів при організації дистанційного освітнього процесу.

Подальшого розвитку вивчення сутності та теоретичних і методичних засад організації й функціонування дистанційного навчання у закладах вищої освіти України набуло у монографії П. Стефаненка [17]. У роботі були розкриті основні тенденції розвитку дистанційного навчання в Україні на базі використання системного підходу до аналізу дидактичної системи, обґрунтовано значення концепції дистанційного навчання.

Робота колективу авторів під керівництвом А. Гуржія [16] була присвячена аналізу використання різних технологічних платформ організації дистанційної освіти у вищій школі. Авторським колективом були уточнені поняття комп'ютерних технологій навчання та видів навчальної діяльності в системі дистанційної освіти, були визначені основні характеристики мережевого дистанційного навчання та його базових інформаційних ресурсів, а також основні способи застосування в системі дистанційної освіти різних видів телекомунікаційних та інформаційних ресурсів, сформульовані дидактичні вимоги до організації дистанційного навчання з використанням сучасних технологічних платформ.

Значну увагу вивченню сутності та теоретичних і методичних засад організації й функціонування дистанційного навчання у закладі вищої освіти України було приділено в монографії В. Бикова «Моделі організаційних систем відкритої освіти» [13]. Теорія моделювання організаційних систем такої освіти була викладена автором на ґрунті системних позицій. Науковець ґрунтовно розкрив зміст нової освітньої парадигми – дистанційного навчання, яка визначала необхідність забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх тих, хто мав бажання навчатися, потребу навчатися і хто мав для цього достатні можливості [13,с.46]. У роботі сформульовані основні принципи будови і функціонування дистанційного навчання, які полягали у забезпеченні технологічної спрямованості і структурної відповідності навчального середовища завданням дистанційного навчання [13,с.50]. Заслуговує на увагу, зроблений автором висновок про те, що створення і використання засобів і технологій відкритого навчального середовища є якісно новим етапом розвитку системи дистанційної освіти [13, с.120].

Значну роль в процесі удосконалення дистанційного навчання відіграє практика її впровадження в зарубіжних країнах. Цій проблемі присвячені роботи ряду вітчизняних науковців. Зокрема К. Осадча провела аналіз сучасних зарубіжних досліджень дистанційних технологій навчання, а Р. Шаран розкрив зміст основних етапів розвитку дистанційної освіти у США [19]. Дистанційну освіту в європейських країнах та США, у контексті розвитку інноваційних технологій дослідив О. Овчарук [20]. Аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду використання дистанційного навчання в освіті та його ефективності помітне місце було приділено в роботах Н. Мась, Н. Сторожук, Л. Рябої, Л. Солодєєвої [21]. Дистанційному навчанню в країнах Європи та США та її перспективам для України значну увагу приділив В. Биков [22]. Крім цих важливих наукових розробок слід виділити дослідження Г. Козлакової щодо зарубіжного досвіду інформаційно-програмного забезпечення дистанційної освіти [23]

та роботу В. Бута щодо становлення та особливостей розвитку дистанційної системи освіти в країнах світу [24].

Огляд світових теорій дистанційної освіти, зроблений українськими науковцями протягом останніх років, містив не лише основні характеристики та положення вказаних теорій, а й детальний їх порівняльний аналіз з висновками стосовно можливості впровадження концептуальних теорій дистанційної освіти в освітній простір України. Серед науковців, що займалися цією тематикою, слід виділити дослідження Б. Шуневича [25;26] та О. Малярчук [27]. Зокрема Б. Шуневич зробив порівняльний аналіз ранніх зарубіжних теорій дистанційного навчання [25]. А у докторській дисертації [26] автор проаналізував зарубіжні теорії дистанційного навчання, історію його розвитку, обґрунтував термінологію з цієї тематики, дослідив класифікації моделей організації нової форми навчання за кордоном і в Україні, а також запропонував інтегровану схему класифікації моделей дистанційного навчання, з компонентів якої освітній заклад може створити власну модель залежно від його потреб і можливостей.

О. Малярчук дослідила концептуальні теорії дистанційного навчання у світовій практиці та їх значення для розвитку дистанційної освіти в Україні [27]. Значну увагу вчена приділила питанням класифікації та структуруванню основних концептуальних теорій дистанційного навчання, розглянула моделі і теорії дистанційного навчання у світовій практиці та шляхи їх упровадження в освітній простір України та можливим напрямкам формування цієї перспективної системи освіти.

Безпосередній інтерес складають дослідження зарубіжних дослідників.

Це стосується насамперед праць Ф. Белангера [28]; Р. Дена [29], Д. Кігена [30], Д. Шейла [31] та ін. [32]. Заслуговує на увагу дослідження М. Мура [33], який розробив теорію «незалежного навчання», в центрі якого знаходиться незалежний студент, який обирає свій темп навчання та відповідальність за самостійне коректування програми, а викладач при цьому виступає респондентом, а не керівником. Вчений класифікував програми навчання на автономні, які визначаються студентом, та неавтономні, які визначаються викладачем. Автономними він вважав програми, в яких вибір цілей і методів навчання, а також критеріїв оцінювання покладалися саме на студента. Слідом за М. Муром дослідник Б. Гольмберг в рамках теорії дидактичної розмови, в основу якої була покладена інтерперсоналізація освітнього процесу на відстані, дистанційне навчання розглядав як індивідуальну діяльність студента і стверджував, що одним із завдань цього типу навчання є допомога студенту досягти повної автономії.

Найбільш вагомий внесок у практику організації дистанційного навчання внесли такі країни, як Канада і США. Зокрема пальма світової першості в розробці програм дистанційного навчання належить Канаді. Матеріали канадських освітян займають 20 % від усіх аналогічних розробок у світі. Обсяг дистанційної освіти в США за останнє десятиріччя збільшився на 30 %. За дослідженням Національного центру статистики значно зросли привабливість і визнання дистанційного навчання, але найбільш популярним стає інноваційний спосіб навчання, що комбінує дистанційні форми із традиційними, й включає застосування електронних мультимедійних засобів [34]. Щодо європейських підходів до проблем дистанційної освіти, вони, як і американські, в основному прагматичні, але відрізняються від останніх більш глибоким розробленням дидактичних аспектів [35]. Досвід цих країн сьогодні може бути органічно адаптований у вітчизняну вищу освіту. Але, незважаючи на підвищений інтерес науковців і педагогів-практиків до дистанційного навчання, більш глибоке вивчення та адаптація до умов вітчизняної освіти позитивного досвіду зарубіжних країн залишається і далі вкрай необхідним.

Висновки

Таким чином аналіз наукової та науково-методичної літератури показує, що процеси, які відбуваються у вітчизняному та світовому освітньому просторі вимагають по-новому розглядати традиційні підходи до практики дистанційного навчання. В більшості праць підкреслюється незалежність і автономія, самостійність, відповідальність і здатність до саморегулювання студента, а також підтверджується те, що дистанційне навчання є фундаментально відмінною від інших форм навчання. На тому рівні розвитку, на якому сьогодні знаходиться дистанційне навчання в Україні, важко дійти одного визначення сутності дистанційного навчання або погодитися з тим, як практикувати чи робити дослідження у сфері дистанційного навчання. У розглянутих працях з дистанційного навчання, більшість авторів наголошують на використанні цієї форми навчання, щоб об'єднати викладача і студента, розвинути можливості для двостороннього зв'язку і практики індивідуального навчання. Як ми з'ясували, із розвитком дистанційного навчання в Україні, ця тематика стає необхідним предметом дослідження, а описані зарубіжні теорії дистанційного навчання можуть стати базою досліджень і розробки практичних завдань задля ефективного впровадження у ЗВО України.

Список використаних джерел

1. Борзенко О.П. Особливості організації дистанційного навчання в Україні / О.П. Борзенко // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: зб. наук. праць. «Сучасні тенденції у педагогічній освіті і науці України та Ізраїлю: шляхи до інтеграції» – Одеса, 2011. – С. 13-20.
2. Жевакіна Н.В. Розвиток дистанційного навчання на Україні / Н.В.Жевакіна, М.А. Семенов // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевчека. – 2009. – №17(ч.2). – С. 293-302.
3. З.Іванов С.В. Система дистанційної освіти в Україні: сучасні напрями розвитку / С.В. Іванов // Гуманіт. науки. 2002. – №2. – С. 12-19.
4. Бекеш Ю.Р. Огляд систем дистанційного навчання популярних ВНЗ України / Ю.Р. Бекеш // Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі : матеріали 5-ї наук.-практ. конф., м. Львів, 19-21 листопада 2013 р. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 44-48.
5. Мазур М.П. Розвиток дистанційного навчання в Україні як складової інформатизації сучасного суспільства / М.П. Мазур // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2014. – № 1. – С. 71-75.
6. Воловник О.І. Застосування технологій дистанційного навчання для організації ефективного навчального процесу у вищій школі / І.О. Воловник, В.О. Надточій // Нові технології навчання : наук. метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 63, ч. 1. – С. 55–61.
7. Лукін В.Є. Взаємозв'язок та взаємозалежність понять «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання» / В.Є. Лукін, А.А. Каленський, В.В. Вишняков // Нові технології навчання : наук.- метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 61. – С. 35–38.
8. Андрющенко Н. Дистанційне навчання: експерименти, напрацювання, перспективи / Н. Андрющенко // Освіта. – 2014. – 5–12 березня (№ 10). – С. 8-12.
9. Кухаренко В.М. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: Навчальний посібник: 3-є видання / В.М.Кухаренко, О.В.Рибалко, Н.Г.Сиротенко; за ред. В.М.Кухаренка. – Харків: НТУ «ХПІ», Торсінг, 2002. – 320 с.

10. Стефаненко П.В. Теоретичні та методичні основи дистанційного навчання у вищій школі: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки та психології професійної освіти АПН України. – Київ, 2002. – 478 с.
11. Швець В.Д. Програмування навчальної діяльності студентів у процесі вивчення дисципліни «Дистанційне навчання» / В.Д. Швець // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 65. – С. 95–101.
12. Огляд систем дистанційного навчання популярних ВНЗ України / Л.М. Матієшин, Ю.О. Серов // Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі: матеріали 5-ї наук.- практи. конф., 19–21 листопада 2013 р., м. Львів. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. – С. 44-48.
13. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія / В.Ю.Биков. – К.: Атіка, 2008. – 684 с.
14. Васильченко Л.В. Дистанційне навчання: науково-методичне забезпечення; інформаційний простір навчального закладу / Л.В.Васильченко, В.А.Шевченко. – Харків: Видавнича група «Основа», 2008. – 208 с.
15. Гриценко В.І. Дистанційне навчання: теорія і практика / В.І.Гриценко, С.П.Кудрявцева, В.В.Колос, Е.В.Веренич / НАН України, МОН України, Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем. – К.: Наукова думка, 2004.-173 с.
16. Гуржій А.Н. Дистанційне навчання: Технологічні платформи / А.Н.Гуржій, С.А.Довгий, О.В.Копейка, С.П.Поленюк, В.В.Самсонов, А.Е.Стрижак – К., 2004. – 224 с.
17. Стефаненко П.В. Дистанційне навчання у вищій школі: Монографія / П.В.Стефаненко. – Донецьк: ДоНТУ, 2002. – 400 с.
18. Шуневич Б.І. Теоретичні основи дистанційного навчання: навчальний посібник / Б.І.Шуневич. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 244 с.
19. Шаран Р. Етапи розвитку дистанційної освіти у США / Р. Шаран // Порівняльна професійна педагогіка. – 2011. – №2. – С. 34-42.
20. Овчарук О.В. Дистанційна освіта в європейських країнах та США у контексті розвитку інноваційних технологій / О.В. Овчарук // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2004. – № 7. – С. 37-40.
21. Мась Н.М. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду використання дистанційного навчання в освіті та його ефективність / Н.М. Мась, Н.А. Сторожук, Л.О. Ряба, Л. В. Солодєєва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.nbuiv.gov.ua/old_jrn/natural/Znrviknu/2013_41/Zbirnik_41_31.pdf.
22. Биков В.Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України / В.Ю. Биков // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології : кол. Монографія / В.Ю. Биков, О.О. Гриценчук, Ю.О. Жук та ін. / Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – К. : Атіка, 2015. – С. 77–140.
23. Козлакова Г. Інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід: монографія / Г.Козлакова. – К.: ВЦ «Просвіта», 2002. – 230 с.
24. Бут В.А. Дистанційна система освіти в Україні та країнах світу: становлення й особливості державного регулювання / В.А.Бут // Держава та регіони: наук.-вироб. журн. Серія: Державне управління. – Запоріжжя: Класич. приватний ун-т. – 2012. – № 1. – с. 130-134.

25. Шуневич Б.І. Порівняльний аналіз ранніх зарубіжних теорій дистанційного навчання / Б.І. Шуневич // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка та психологія» . – 2011. – № 2. – С. 105-108.
26. Шуневич Б.І. Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Шуневич Богдан Іванович; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2008. – 509 с.
27. Малярчук О.В. Концептуальні теорії дистанційного навчання у світовій практиці / О.В. Малярчук // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка . – 2008. – № 37. – С. 178-181.
28. Belanger F. Evaluation and Implementation of Distance Learning: Technologies, Tools and Techniques / France Belanger. . – Idea Group Publishing. – 2000. – 264 с.
29. Dean P. Effectiveness of combined delivery modalities for distance learning and redent learning / P. Dean // Quarterly Review of Distance Education, 2001.2(3).-P. 247-254.
30. Keegen D. Foundations of distance education / D. Keegen. – London and New York: Routledge. – 3 rd revised edition, 1996. – 224 p.
31. 80.Shale D. Toward a reconceptualization of distance education / D. Shale// The American Journal of Distance Education.- 1988.-№ 2 (3).-P: 25-35.
32. Speaking Personally about Distance Education. / Michael G. Moore, Namin Shin. – American Center for the Study of Distance Education. – 2000. – 224 с.
33. Moore M. Toward a theory of independent learning and teaching / M. Moore // Journal of Higher Education. - 1973. - XLIV (12) - P. 661-679.
34. DETC Accreditation Handbook. Distance Education and Training Council. – 2013. – 396 p.
35. Chou C.C. Formative evaluation of synchronous CMC systems for a learner centered online course / C.C. Chou // Journal of Interactive Learning. – Vol. 12, Num 3/4. 2013. – P. 173–192.